

HISTORICAL SCIENCES

FACTORS AND MECHANISMS OF MIGRATION OF THE CELTS-RUTHENIANS IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

ЧИННИКИ ТА МЕХАНІЗМИ МІГРАЦІЇ КЕЛЬТІВ-РУТЕНІВ У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Petro Deshko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-672-0-11>

Відповідно до запропонованої нами гіпотези, упродовж I ст. до н. е. – VIII ст. н. е. відбувалися щонайменше дві основні міграційні траєкторії кельтів-рутенів. Перша хвиля прямувала з Нарбонської Галлії до провінції Норік, звідти – в Подунав'я, Прикарпаття, Причорномор'я та Подніпров'я. Друга – у напрямку Балтійського Помор'я, на острів Руген, а згодом, після підкорення ругів готами, разом із ними – до Подніпров'я.

У результаті періодичних міграційних імпульсів кельти-рутени вступали у тривалий контакт зі слов'янським (праукраїнським) населенням, долучаючись до процесів формування української етнічної спільноти, її колективної ідентичності та ранньодержавних структур Русі.

Міграційна активність кельтів-рутенів зумовлювалася комплексом чинників. Вирішальним поштовхом стало римське завоювання Галлії Юлієм Цезарем у 58–50 рр. до н. е., яке тривало близько восьми років і завершилося інкорпорацією галльських територій до складу Римської держави. Кельти-рутени характеризувалися високим рівнем господарської спеціалізації: у межах їхнього ареалу (південь Галлії, Центральний масив) були розвинені гірничо-металургійні й торговельні практики, зокрема видобуток залізних, мідних руд і золотоносних розсипів.

Рутени брали активну участь у далекій трансконтинентальній торгівлі між Середземномор'ям і Північною Європою, обмінюючи метали, сіль, бурштин, вино та кераміку. Важливим показником їхньої економічної автономії є факт карбування власної золотої та срібної монети, що було можливим лише за умов стабільного доступу до металевих ресурсів. Отже, кельти-рутени постають не як виключно військово-племінна спільнота, а як складне суспільство з розвиненим увидобувним

¹ Augustyn Voloshyn Carpathian University, Ukraine

виробництвом і торгівлею, типовими для латенської кельтської цивілізації.

Разом із тим римська інкорпорація I ст. до н. е. істотно погіршила соціально-економічне становище рутенів. Після завоювання Галлії римська адміністрація: 1) встановила контроль над рудниками; 2) зруйнувала автономні племінні економічні структури; 3) інтегрувала металургійне виробництво в систему імперських маєтків. Наслідком стало позбавлення кельтських еліт, зокрема рутенських, економічної суб'єктності.

Вагомим стимулом до міграцій були й трансформації торговельних шляхів у I–III ст., коли атлантично-континентальні та внутрішньокельтські маршрути занепали, а провідне значення отримали середземноморські комунікації під контролем Риму. Додатково ситуацію загострила криза пізньої античності III–V ст., що проявилася в загальноімперських фінансових і демографічних потрясіннях, занепаді монетарної економіки та зменшенні попиту на метали. Археологічно ці процеси фіксуються зникненням рудних розробок і ремісничих центрів у Центральній та Південній Галлії.

Одним із аргументів на користь міграції рутенів є згадка в грамоті східнофранкського короля Людовіка II Німецького 863 р. топоніма «Ruzagamarcha» (територія сучасної Нижньої та Верхньої Австрії), що свідчить про переселення кельтів у межі колишнього Норіку та Подунав'я. Додаткові підтвердження надають дунайські топоніми: *Ротуларіус*, *Реодарій*, *Росдорф*, *Руська Мюль*. Топонімічний матеріал Центральної та Східної Європи загалом підтримує цю гіпотезу (див. рис. 1): *Рудотице*, *Рудіце*, *Русовіце*, *Руські Геївці*, *Руська*, *Росош*, *Ружин*, *Рось*, *Росава*, *Роставиця тощо*.

Водночас у V ст. на території Нижньої Австрії існувало королівство Ругіланд – держава ругів. На нашу думку, руги є германізованою у вимові формою етноніма рутени. Йдеться про процес гутуралізації приголосних із переходом *t* у *d*, а згодом у *g* (*rutī* → *rudī* → *rugī*) [4, с. 49]. Унаслідок адаптації до франкського мовного середовища рутени стали відомими під назвою ругів. Тотожність ругів і рутенів підтверджується також джерельними зіставленнями: у Юлія Цезаря рутени локалізуються в Південній Галлії по сусідству з лемовіками, тоді як Тацит повідомляє про сусідство балтійських ругів із племенами лемовіїв. Це може розглядатися як опосередковане свідчення міграції рутенів до Балтійського Помор'я, що додатково корелює з топонімікою: *Руг*, *Ругенгоф*, *Ругард*, *Рушвіц*, *Ругенвальд*.

У свою чергу В. Г. Скляренко наголошує, що кельти володіли розвиненим соляним промислом, і саме з кельтами пов'язується початок

дівчина, родина, тварина, драбина. Дослідник також виокремлює низку ймовірних кельтських запозичень: *слуга, влада, ліки, бевзь, щит, молитися, сало* тощо [8, с. 34].

Поряд із письмовими, лінгвістичними й археологічними даними, вплив кельтів-рутенив простежується і в зовнішньополітичному контексті. Так, син правителя Улдіна, очільника західного гунського каганату, мав ім'я Ругіла (Руа), що може відображати локальні традиції та можливе кельтське іменування. Важливими аргументами на користь існування Русі до 862 р. та міграції кельтів-рутенив у Причорномор'я й Подніпров'я є походи русів на Сурож і Амастріду у VIII–IX ст., а також знахідки в Причорномор'ї кельтських шоломів типу Монтефортіно.

Крім того, моравські правителі Ростислав і Святополк I у своїй титулатурі ідентифікували себе як руських князів, що опосередковано підтверджує перебування кельтів-рутенив у Подунав'ї. Візантійські автори ототожнювали русів зі скіфами, тавроскіфами й таврами [5, с. 17–18], що свідчить про їхню тривалу присутність у регіоні, оскільки в середньовічній традиції давні етніміми застосовувалися до народів із глибокою історичною тяглістю.

Отже, сукупність наведених історичних, археологічних, лінгвістичних і топонімічних даних дає підстави стверджувати, що кельти-рутени здійснили міграцію до Подунав'я, а згодом опинилися в Подніпров'ї, що й підтверджується наведеними аргументами.

Список використаних джерел:

1. Дешко П. П. Генезис та становлення Русі (VI–X ст.). Рівне, 2024. 88 с.
2. Дешко П. П. Етногенетичні процеси українського народу в історико-культурному вимірі кельтської концепції походження Русі. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2025. Т. 28, № 5. С. 240–245. DOI: <https://doi.org/10.15421/172624>
3. Дешко П. П. Переосмислення концепції «давньоруської народності» у світлі кельтської теорії походження Русі. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*. 2025. Т. 1, № 87. С. 59–69. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-1-7>
4. Прицак О. Й. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела: в 2 т. / О. Й. Прицак. Київ: Обереги, 1997. Т. 1. 1080 с.
5. Складенко В. Г. Походження назви Русь. *Мовознавство*. 2011. № 3. С. 16–25.
6. Тищенко К. М. Десять історичних свідків прадавності української мови. *Вісник НТШ*. 2023. № 67. С. 64–76.
7. Тищенко К. М. Кельтські назви селищ на витоках річок України. *Народна творчість та етнографія*. 2003. № 5-6. С. 63–73.
8. Тищенко К. М. Контури лексико-топонімічної стратиграфії України і етногенез українців. *Народна творчість та етнографія*. 2005. №. 4. С. 31–44.

9. Цветков С. Э. Начало русской истории. С древнейших времен до княжения Олега. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2012. 429 с. URL: https://www.phantastike.com/history/nachalo_russkoj_istorii_s_drevn_vremen/djvu/view/ (дата звернения: 04.01.2026).

10. Deshko P. P. Factors and Mechanisms of the Migration of the Celtic Ruteni in Central and Eastern Europe. *International Scientific and Practical Conference "Science, Education, and Society: From Theory to Practice in the Context of Contemporary Global Changes"*: Conference Proceedings (San Francisco, USA, January 13, 2026). San Francisco, USA: Golden Quill Publishing, 2026. P. 190–193. DOI: <https://doi.org/10.64076/GQP-13.01.2026.023>

11. Deshko P. P. The Celtic Theory of the Origins of Rus' as an Alternative to Normanism and the Concept of the «Old Rus' Ethnicity». *Scientific and Theoretical Almanac "Grani"*. 2025. Vol. 28, No. 4. P. 70–79. DOI: <https://doi.org/10.15421/172586>